

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

In Cap. 1.2. & ultimum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

IN TIT. XXII. DE FIDE INSTRUMENTORVM.

S U M M A R I A.

1. Instrumentorum nomine qua veniant.
2. Instrumenta sunt vel publica, vel privata, vel authentica.

Igitur hujus Tit. inscriptio est *De fide instrumentorum*, hoc est quatenus scripturis in probando fides adhibenda sit. † Instrumentorum enim nomine hoc loco scripturas intelligimus, ut & in *C. eod. tit.* & sic quatenus probationis speciem constituunt: licet, inspectâ etymologiâ nominis, instrumenta latius pateant, quibus scilicet res quælibet instruitur; veluti in fundo instruo

aratra, ligones, scalæ, scopæ, aliaque huiusmodi instrumentorum nomine veniunt, *l. Instrumenta* 8, & *passim D. De fundo instructo*: item testes, quibus & causa instrui dicitur, *l. 1. D. hoc t. l. Notionem* 99, § *instrumentorum D. De verb sig. & c. Peruenit* 4, *sup. De testib. cogendis*. Sed, ut antè dixi, hoc loco, tum ex recepto usu loquendi, instrumentorum appellatione solæ scripturæ comprehenduntur, probationis causâ comparatæ. † Eaque instrumenta vel publica sunt, vel privata, vel authentica; de quibus sigillatim doctrinæ causâ jam differemus.

In Cap. 1. 2. & ultimum.

S U M M A R I A.

1. Instrumentum originale quid.
2. Instrumentum privatum an & quatenus probet.
3. Libris mercatorum qua fides.
4. Quid si debitor negotiæ suam scripturam?
5. Comparatio litterarum quando & quam probandi vim habeat.
6. Juramento negantis scripturam suam quando sit locus.
7. Instrumentum publicum quid.
8. Notarius cur servus publicus dicatur.
9. Requisita ad instrumentum publicum.
10. Indictio quid sit.
11. Maximiliani l. Constitutio de solemnitatibus instrumenti publici.
12. Instrumentum authenticum quid & unde dictum.
13. In quo differat à publico.
14. Scriptura privata qua dicatur.
15. Exemplum sive copia quando probet.

Hæc tria Capp. simul conjungimus, quòd ejusdem ferè argumèti sint. Primum & ultimum agunt de exemplo instrumenti originalis, quod textus in *d. c. 1.* vocat *exemplar*, vulgè verò *copia* & *transumptum* dicitur. Quamvis nonnumquam exemplar quoque sumatur pro originali, ut est apud Ulp. in *l. Si in duobus* 10, *D. Quæ ad testam. aper.* ubi loquitur de testamento in duobus exemplaribus conscripto, quorum utrumque originale est. Idem verò exemplar al-

terius dicitur, quòd unum alterius exemplum videatur. Secundum Cap. agit de instrumento authentico: & quia exempla sive copiarum originalium instrumentorum per se fidem non faciunt, sed tum demum, ubi iudicis auctoritate desumpta sunt ex originali vel authentico, *d. c. 1.* & *c. fin. h. r.* prius hîc dispiciemus de instrumento originali & authentico.

Originale vocamus primum instrumentum, sive publicâ sive privatâ manu conscriptum sit. De publico instrumento dicam paulò post: de privato, quod scilicet privatâ manu scriptum est, † certi juris est, nullam ex se fidem facere, *per text. in l. Instrumenta* 5, *cum duab. seqq. C. De probat.* Nisi is, qui instrumentum scripsit, contra se fateatur, *l. Publica* 26, § *Lucius, & § ult. D. Depositi, l. Cum de indebito* 25, *D. De probat. & c. Si cautio* 14, *inf. h. r.* Contra se, inquam; nam in commodum suum, sive hæredum suorum, hæc confessio non valet, etiam si jurata sit, *d. l. Instrumenta, junctâ Auth. Quod obtinet C. De probat.* præterquam ubi debitor pro se & contra se simul in una eademque scriptura fateatur; quo casu statatur quidem integræ ejus confessioni, sed juxta æstimationem iudicis, *d. § ult.*

Quare & in mercatorum libris idem retinendum est, in quibus merces venditæ solent conscribi, & earum solutiones, si quæ factæ sint, simul annotari, vel merces transversâ lineâ induci ac deleri: quæ æquè pendent ex æstimatione iudicis, qui ex personæ & rei circumstantiis ani-

P

madver-

mad verteret, quanta fides libro mercatoris attribuenda sit, juxta *l. Publica §. fin. D. Deposti, junctā l. Instrumenta C. De probat.* ubi eleganter textus, Instrumenta domestica (inquit) seu privata testatio, seu annotatio, si non aliis quoque adminiculis adjuventur, ad probationem sola non sufficiunt. Hic adminicula intelligo circumstantias, quæ ex persona scriptoris & libri qualitate desumuntur: cujusmodi sunt, quod mercator sit bonæ existimationis, & rationes propriâ manu conscripserit, causâ obligationis expressâ; eodemque libro non solum credita, verum etiam debita, data & accepta contineantur. His enim concurrentibus, probatio quædam inducitur, non quidem plena, sed semiplena, ad eum finem, ut mercatori juramentum suppletorium deferri possit à iudice. Ita And. Gail. *ex communi Dd sententia, lib. 2. Observ. 20.* Similiter observandum & in aliis scripturis, quæ debita & credita simul in se continent, prout ipse iudex arbitrabitur.

Verum fingamus, debitorem non solum diffidere debitum, sed & scripturam à se factam negare. Hoc casu per testes aut per comparationem litterarum, aut juramento debitoris, res dirimenda est. Quare si testes sint, qui testificentur, debitum, in ipsa scriptura contentum, puta mutuū, commodatum, depositum, emptionem, vel alium contractum initum esse, ambigi non debet, quin hæc probatio testium sufficiens sit, etiam si testes ipsi non sint subscripti, neque plures sint quam duo testes. Panorm. & passim alii Dd. *hic in d. 2. teste Covart. Pract. quasi c. 21, in pr. & probat textus in l. In exercendis 15, C. h. t. junctā l. Vbi 12, C. De testib.*

Quoad comparationem litterarum, quæ manus scribentis quandoque probatur, de ea quidem copiosè & confusè tractant Menoch. *De arbitrar. jud. quest. casu 114.* & Covart. *d. c. 22.* sed à nobis breviter explicanda est. Itaque ut scriptura per comparationem alterius scripturæ vim probandi habeat, necesse est, ut scriptura, ad quam comparatio fit, unam ex his quinque qualitatibus habeat, quæ recententur in *l. Comparationes 19, cum duab. Auth. seqq. C. h. tit.* quarum una est, ut, si ea scriptura privata sit, habeat subscriptionem trium testium, quorum omnes, aut saltem duo, prius ei fidem imponant, quàm comparatio fiat, videlicet recognoscendo manum suam. Altera est, ut vel forensis sit scriptura, id est in iudicio facta, sive producta. Tertia est, ut vel sit publica scriptura: IV. Vel ex archivo publico deprompta. V.

Vel ab ipsa parte adversa producta in iudicio. Ex his enim solis comparatio litterarum admittitur: ita tamen, ut antequam comparatio instituat, juramentum calumniæ præstet is, qui comparationem fieri desiderat, *d. l. Comparationes.*

Postremo quod attinet ad juramentum ejus, qui negat scripturam suam, ad id tandem devenitur, ubi aliæ probationes deficiunt, sicut probat textus in *c. 2, sup. De probat. in Novella 73, De instrum. caus. §. Si tamen quisquam. Nov. 18, De trinitate & semisse §. Studium vero & Auth. Contra C. De non num. pecun. Idem est & in contractibus sine scriptura celebratis, §. Et hæc dicimus d. Nov. 73.*

Neque obstat hæc juris sententia, Astore non probante, reus, etiam si nihil præstiterit, absolvi debet, *vulgatā l. Qui accusare 4, C. De edendo & c. fin. in suo inf. De iurejur.* Nam ea loquitur de probatione propriè dicta, quæ fit per testes aut instrumenta, vel per similem modum probandi, quo reus onerari non debet, si actor intentionem suam antè non probavit. At juramentum hoc non tam probationis causâ deferretur reo, quam purgandæ sive potius ostendendæ innocentie suæ causâ.

Hæc quoad originale instrumentum privatum. Quod verò ad originale instrumentum publicum attinet, & illud dicitur, quod à tabellione sive Notario solemniter confectum est: cujus persona cum publica sit, hoc est publicâ auctoritate summi Pont. aut Imp. vel Comitum Palatini, cui id à summo Principe permillum est, approbata, idcirco & instrumentum ab eo confectum publicum dicitur. Solet autem in iure hic Notarius appellari servus publicus, uti in *l. 2, D. Rem pupilli salvam fore & in l. 2, C. De adopt. in c. 2, De iur. lib. 6.* non quia reverà servus est, sed quod publicè serviat & operam suam præstet: nam & hinc publica persona dicitur in *8. cum autem in sist. De adopt.*

Igitur ut publicum instrumentum ritè fiat, hæc sequentia requiruntur. Primò, ut nomen Domini præmittatur, his verbis: *in nomine Domini, &c.* Quod et si de iure necessariò non requiritur, tamen ita consuetudine receptum est, adeoque co omisso instrumentum non valet, norant *Gl. in V. auctore Novella 47, vel, ut alii codices habent, Nov. 77. Vt præponatur nomen Imp. & Panorm. hic num. 3, & præcipuè And. Alciatus lib. 6, Parer. c.* Quod hunc rationem habet, quia consuetudo vim legis obtinet, *l. De quibus 32. cum l. seq. D. De legib.*

Legib. & ex non scripto Insit. De jure natur. gent. & civili.

Secundò, ut post invocationem Domini inferatur ejus annus, *Gl. in c. Inter dilectos in V. indictionis h. tit.* Verùm nec illud jure probatur, sed consuetudine, ut tradit Covarr. *Pract. qq. c. 20, n. 2.*

III. Ut sequatur nomen Imperatoris: quod tamen, cessante consuetudine, de qua dictum est, esset ante omnia præmittendum, juxta *d. Nov. Ut proponatur nomen Imp.* Idem tradit Panorm. hic de nomine summi Pont. & Regum, qui jura imperii in suis ditionibus exerceat, ut horum nomen loco Imperatoris substituatur: tamen si utile esse censeat, ut utrumque nomen simul exprimat, ut videmus passim in instrumentis publicis, præsertim de personis & rebus Ecclesiasticis.

IV. Ut sequatur nomen Consulis illius anni, *d. Novel. Ut proponatur nomen Imp.* Verùm in consuetudinem abiit hæc solemnitas, propter Consules sublatos Romæ.

V. Indictio, quæ deinde inferenda est, *ex d. Novel.* Continet autem Indictio (ut hoc obiter hic dicam) quindecim annos, quibus exactis ad novam indictionem proceditur, & sic subsequenter. Dicta verò ex eo est, quòd indictio certi census & tributorum decimo quinto quoquo anno fiebat apud Romanos: quæ tamen in tria lustra dividebatur, ita ut singulis lustris tertia pars solveretur. Atque hanc indictionem ante Christum natum, cum Christus quarto anno indictionis natus esset, probat Covarr. *Var. Resol. lib. 1, c. 12, num. 7.* Inde ad tempora usque nostra indictionum supputatio deducitur, licet quoad tributa præstata ea amplius in usu non sit.

VI. Ut post hæc instrumento publico inferantur mensis & dies; sic enim habet prædicta *Novel. Ut proponatur nomen Imp.* Licet *Did. Covarr. al. leg. c. 20.* putet minimè necessariam esse mentionem mensis, ubi dies certa foret absque expressione mensis, ut sunt dies S. Joannis Baptistæ, dies Nativitatis Domini, & similes, sicut ibidem tradit *ex Bart. Felino & aliis.*

VII. Ut fiat mentio loci, in quo contractus, vel alius actus, qui instrumento continetur, gestus est, *c. 3, & ibi notat Gl. De sent. & re judic. in 6, l. Optimam 14, C. De contrah. & committ. stipulat. & c. Quoniam contra 11, sup. De probationib.* Idque addèdò obtinere volunt, ut contraria consuetudo non valeat, *Rota Rom. Decis. 6. tit. De consuet. in*

antiq. Roman. in l. In illa D. De verb. obligat. And. Siculus Conf. 3. vol. 3, & in additionib. ad Panor. hic.

VIII. Ut contractus vel actus ipsi instrumento inferatur, secundum Panorm. hic, & Constitutionem Maximiliani I. Imp. de qua paulò pòst.

IX. Tamen si necesse sit, ut testes præsentés eidem contractui sive actui, de quo instrumentum conficitur, interfint, *l. Contractus 16, C. h. tit.* non tamen eorum subscriptio requiritur, sed sufficit testium nomina inscribi per Notarium, *s. sed & si instrumenta Novel. 73, de instrum. caut. Tradit. Panorm. hic & probat communis opinio apud Covarr. Pract. quest. c. 20.* Qui ibidem addit, duos testes sufficere, *ex Gl. communiter recepta in d. c. 1, h. t.* Neque rogari eos necesse est, sicut ex *Specular. notat idem Panor.* licet quòd soleat scribi, eos fuisse regatos.

X. Necessaria est Notarii inscriptio, ut quidam volunt, per textum in *d. § Sed & si instrumenta Novel. 73.* Quo loco tamen non probatur hæc solemnitas; quemadmodum ut & signum Notarii adiciatur: sed utrumque magis ex consuetudine fit, de quo latius vide Covarruviam *sup. cit. c. 20, num. 5. & Panorm. hic in c. 1, num. 3,* ubi omnes solemnitates publici instrumenti enumerat & perstringit.

Cæterum existat Maximiliani I. Constitutio sive ordinatio Coloniae anno 1512. edita, ubi prædictæ solemnitates renovatæ, & in necessitatem legis traductæ sunt. Mandatur enim in ea Notariis, ut post invocationem nominis Domini ponatur annus Domini, indictio, nomen supremi Principis, deinde mensis, dies, hora, locus, & in qua parte loci. Postea ipsum factum narretur, & testes adhibiti, cum nomine & cognomine, discretè inscribantur; & postremò, Notarii sigillum & subscriptio subjiciantur. Qui Notarius semper rogatus vel adscitus esse debet, cujus & in instrumento fiat mentio.

Ubi tamen observandum est, has solemnitates à Maximiliano ita præscriptas esse Notario, ut tamen nolit derogatum consuetudini loci, si forte alicubi prædictæ solemnitates omnes non adhiberentur. Hanc enim consuetudinem sublaram non vult: excepto eo, quòd omninò mandat, exprimendam esse nomen & annum Imperatoris, vel Regis Romanorum, sicut videre est in eadem Constitutio. quæ existat in 1. parte *Recessuum sive Ordinationum Imperii.*

12 Jam quod ad instrumentum authenticum at-
tinet, hoc nomen derivatur à verbo Græco
ἀσθενής, quod Latine est auctor, ita quod au-
thenticum idem sit, quod certi auctoris, vel, ut
non malè interpretatur Panormit. *hic*, ex seu-
toritatem habens, id est certam fidem. Quale
est omne instrumentum, quod legitime proba-
tur per testes inscriptos instrumento, vel quod
publica manu, hoc est à tabellione confectum est,
aut habet authenticum sigillum, *text hic in cap. 2,*
puta Episcopi, Capituli, Principis, sive etiam cu-
juscumque judicis, in iis scilicet rebus, quæ ad
suam jurisdictionem pertinent. *Glossa hic in d. c. 2,*
*& latè Specul. de probat. § fin. vers. Decimò per litte-
ras.* Atque hoc instrumentum authenticum
quandoque originale dicitur, respectu scilicet
exemplorum, sive copiarum, quæ ex ipso desu-
muntur, *l. 2, D. hoc tit.* Nam & hinc tabulæ & rati-
ones authenticæ appellantur illæ, quæ à Prin-
cipe factæ certam fidem habent, ut in *l. Cetera 4,*
in fine D. Familia ercise.

13 Quare hic notandum est, authenticum instru-
mentum latius patere, quàm instrumentum
publicum. Nam authenticum dicitur, quod
qualicumque modò per se fidem facit, vel face-
re potest: publicum verò, quod per publicam
manum, id est Notarium legitime confectum est.
Ad eò ut publicum instrumentum, sub authenti-

co tamquam genere suo contineatur, sicut con-
stat ex textu nostro *in d. c. 2.*

Quibus certe consequens est, aliam scriptu-
ram, quæ authentica non est, privatam dici.
Quamvis etiam non malè dixerimus, & eam scri-
pturam privatam dici posse, quæ privatà manu
scripta est; licet alioqui & authentica sit, ex iis,
quæ jam antè dicta sunt.

Postremò, quod spectat ad exemplum sive co-
piam instrumenti publici vel authentici, hoc ut
fidem mereatur necesse est, quòd auctoritate ju-
dicis per Notarium ex ipso originali desumptum
sit, *c. fin. h. tit.* aliter enim non probat, *per text. in*
hoc c. 1, & in l. 2, D. eod. & in Auth. Si quis in aliquo C,
De edendo, Dico, auctoritate judicis; h. scilicet ab
una parte petatur exemplum fieri: nam si utra-
que pars consentiat in exemplum, non opus est
auctoritate judicis, juxta Bart. communiter re-
ceptum, in d. Auth. Si quis in aliquo, teste Covarr.
Pract. qq. c. 21, num. 5, in fine, idque ratione confen-
sus utriusque, quo sibi partes præjudicare pos-
sunt. Nihilominus pars adversa absens semper
citanda est ad exemplum desumendum, propter
regulam hanc generalem, quòd ubi pars ex ali-
quo laedi potest, semper citari debeat, per text. in l.
Namita Divus 79, D. De adopt. in l. De unoquoque 47,
D. De re jud. & in l. In causa 14, § cognita D. De mi-
norib. Reliqua vide apud Covarr. d. c. 21, & Dd. in d.
Auth. Si quis in aliquo.

In Cap. Ex litteris 3.

S U M M A R I A.

1. Facti species.
2. Dubium circa textum expenditur.
3. Rasura in loco non suspecto non nocet.
4. Rasura non obist, ubi eadem manu scriptura mutata
& restituta est.
5. Rasura non restituta an vitietur totum instru-
mentum, an pars tantum?

HOc Cap. agit de rasura instrumenti, quæ
sepe committitur per scribentem, aut a-
lium, dum instrumenti verba sive litteras
expungit, alias eorum loco substituendo. Facti
species ita se habet. † Quæstio mota erat inter
duos de quadam Capella, cujus decisionem cum
summus Pont. delegatis à se judicibus commis-
set, petiit reus conventus, sibi fieri inspiciendi
potestatem litteras delegationis: quas cum in-
spexisset, falsi eas arguit, quòd in narratione facti

abrasæ essent. Unde hac de re consultus Pont. re-
scribit, quòd propter hanc abrasionem litteræ
tamquam falsæ judicari non debeant, præsertim
(addens) cum & privilegia in nominibus posses-
sionem, id est prædiorum, nonnumquam abra-
dantur, & error statim corrigatur.

Hoc summi Pont. rescriptum, si simpliciter ac-
cipiatur, defendi non potest. Finge enim Titium
rescripto impetrasse à S. Pont. judicem delega-
tum in parva causa, ut scilicet ea de plano, absque
strepitu & figura judicii, & appellatione re-
motà, cognosceretur; hunc verò Titium, vel
alium, erasis verbis, *parva causa*, reposuisse *mag-*
nam causam, quam propter sui momentum non
facile Pont. demandasset de plano & sine appella-
tione cognosci, vel finge Titium impetrasse pri-
vilegio rem parvi valoris, & substituisse illi rem
maximi prelii. Quis non videt his & similibus
casibus magnam fraudem in ejusmodi abra-
sione